

УДК 373.29.2.017.33(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.5>

Анжеліка КУРЧАТОВА

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, вул. Нікольська, 24, м. Миколаїв, Україна, 54030

ORCID: 0000-0002-1282-837X

Альона ПОЧКАЙ

магістерка факультету педагогічної та соціальної освіти, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, вул. Нікольська, 24, м. Миколаїв, Україна, 54030

ORCID: 0000-0001-9428-0178

Бібліографічний опис статті: Курчатова, А., Почкай, А. (2021). Педагогічні умови правового виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного дошкільного закладу. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 29–36, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.5>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті порушується проблема правового виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти як необхідна умова адаптації, соціалізації, правової культури дошкільників. Розкрито психолого-педагогічні особливості дітей старшого дошкільного віку з метою пошуку доступних і актуальних шляхів правового виховання. Із позицій сучасності подаються форми та методи правового виховання дітей старшого дошкільного віку, аналізуються труднощі, з якими доводиться стикатися педагогам під час здійснення правової освіти дошкільників. Визначено педагогічні умови правового виховання дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти.

Зміст правової освіти виступає пріоритетним методологічним орієнтиром, на якому базується розроблення шляхів правового виховання старших дошкільників в умовах життєдіяльності сучасного закладу дошкільної освіти (В. Ашиков, Г. Васянович, Н. Виноградова, М. Городиський, С. Козлова, В. Оксамитний, О. Рилєєва, І. Романова, Е. Руслова). В основу дослідження покладено чотири методологічні підходи до розуміння права, тобто основні способи осмислення правової реальності: правовий позитивізм; правовий об'єктивізм; правовий суб'єктивізм; правова інтерсуб'єктивність (П. Баранов, С. Максимов, О. Орлова, Е. Соловійов, О. Татаринцева, В. Тацій, В. Чефранов).

Наукова новизна дослідження криється в уточненні сутності поняття «правове виховання» та розкритті змістової характеристики феномену «правове виховання дітей старшого дошкільного віку». Зміст запропонованого дослідження передбачає наступність між дошкільною та початковою освітою, зокрема, авторські розробки суголосні з громадянською компетентністю Нової української школи.

Результати дослідження підтвердили, що зміст правової освіти мають репрезентувати розуміння дефініцій, які підлягають формуванню у дітей старшого дошкільного віку, як-от: обов'язок, правила, дисципліна, відповідальність, право, правила поведінки, культура, повага, закон, Конституція України, права людини.

Ключові слова: педагогічні умови, правове виховання, старший дошкільний вік, заклад дошкільної освіти.

Angelika KURCHATOVA

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor at the Department of preschool education, Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University, Nikolska Str., 24, Mykolaiv, Ukraine, 54030

ORCID: 0000-0002-1282-837X

Alyona POCHKAY

Master's student of the Faculty of Preschool Education, Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University, Nikolska Str., 24, Mykolaiv, Ukraine, 54030

ORCID: 0000-0001-9428-0178

To cite this article: Kurchatova, A., Pochkay, A. (2021). Pedagogichni umovy pravovoho vykhovannya ditey starshoho doshkilnoho viku v umovakh suchasnoho doshkilnoho zakladu [Pedagogical conditions of legal education of children of the senior preschool age in the conditions of the modern preschool institution]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 29–36, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.5>

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF LEGAL EDUCATION OF CHILDREN OF THE SENIOR PRESCHOOL AGE IN THE CONDITIONS OF THE MODERN PRESCHOOL INSTITUTION

The article considers the problem of legal education of older preschool children in a modern preschool institution as an important condition for adaptation, socialization, legal culture of preschoolers. The psychological and pedagogical features of older preschool children are revealed in order to find accessible and relevant ways of legal education. From the standpoint of modernity, the forms and methods of legal education of older preschool children are presented, the difficulties that teachers have to face during the implementation of legal education of preschoolers are analyzed. The pedagogical conditions of legal education of children of senior preschool age in the educational process of a modern preschool institution are determined.

The content of legal education serves as a dominant methodological guideline, which is based on the development of methods and forms of legal education of senior preschoolers in the functioning of a modern preschool institution (V. Ashikov, G. Vasyanovich, N. Vinogradova, M. Gorodisky, S. Kozlova, V. Oksamitna, O. Rileeva, I. Romanova, E. Ruslova). The study is based on four methodological approaches to understanding law, ie the main ways of understanding legal reality: legal positivism; legal objectivity; legal subjectivism; legal intersubjectivity (P. Baranov, S. Maksimov, O. Orlova, E. Solovyov, O. Tatarintseva, V. Tatsiy, V. Chefranov).

The scientific novelty of the study lies in clarifying the essence of the concept of "legal education" and revealing the semantic characteristics of the phenomenon of "legal education of older preschool children". The content of the proposed study provides for continuity between preschool and primary education, in particular, the author's developments are consistent with the civic competence of the New Ukrainian School.

The results of the study confirmed that the content of legal education should be the ideas and concepts to be formed in older preschool children, such as: discipline, responsibility, rules, duty, law, rules of conduct, culture of communication, respect, law, Constitution Ukraine, human rights.

Key words: pedagogical conditions, legal education, senior preschool age, preschool institution.

Актуальність проблеми. 3-поміж провідних завдань, які виконує заклад дошкільної освіти, важливе місце належить правовому вихованню дітей старшого дошкільного віку, результатом якого є їхня правова вихованість, що передбачає наявність у дітей доступних їхньому віку уявлень про свої права і обов'язки, свободи і відповідальність, виховання поваги і тактовності до інших людей та їхніх прав, зокрема – представників іншого етносу. Правове виховання старших дошкільників – складний і тривалий процес, який включає не лише отримання знань і формування елементарного світогляду, але й розвиток емоційно-оцінного ставлення до соціальних реалій, а згодом – реалізацію цих знань у вчинках і поведінці.

У старшому дошкільному віці закладаються перші моральні уявлення й оцінки, первинне усвідомлення загальнолюдського сенсу моральної норми, закладаються не тільки моральні якості, а й емоційний відгук на них, який закарбовується у свідомості дитини й надалі формує почуття. Втім, знання дошкільником моральних норм не гарантує їх транслявання в реальних щоденних ситуаціях. Розбіжності між засвоєнням моральної норми і реальною поведінкою дитини провокують пошук оновленої тактики правового виховання, спрямованої не лише на осмислення правил і норм поведінки, а перш за

все на розвиток ідентичності, почуття єдності з іншими, на формування толерантного і розважливого ставлення до людей у сфері громадських стосунків.

Актуальність правового виховання дітей підкреслюється в Загальній Декларації прав людини (1948), Європейській конвенції з прав людини (1953), Декларації прав дитини (1959), Конвенції ООН «Про права дитини» (1989), Законах України «Про дошкільну освіту» (2019), «Про охорону дитинства» (2021), Базовому компоненті дошкільної освіти України (2021), «Концепції громадянської освіти та виховання в Україні» (2000), Програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» (2012), Програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (2019), Програмі виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» (2016) та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні основи правового виховання громадян у різних його аспектах представлені в науковому доробку вітчизняних і зарубіжних дослідників: Б. Андрусишина, Т. Барило, В. Бермана, Г. Васяновича, Н. Голікової, П. Груздева, Г. Давидова, О. Здравомислова, С. Карпенчук, Л. Канішевської, І. Кона, А. Кузьмінського, Г. Маркова, Г. Маньковського, О. Нікітіна, В. Обухова, В. Оксамит-

ного, В. Оржеховської, О. Пометун, Ю. Сурмяк, Л. Твердохліб, Н. Ткачової, Я. Шевченко та ін.

Психолого-педагогічні аспекти правового виховання дітей дошкільного віку розкрито в працях В. Ашикова, Н. Виноградової, Т. Доронової, Г. Задорожної, С. Козлової, Т. Поніманської, Л. Пименової, Е. Руслової, О. Рилєєвої, С. Федотової та ін. Окремі аспекти правового виховання дітей дошкільного віку знайшли відображення в дослідженнях С. Довбні, Н. Дронжек, А. Лубянової, Н. Рогальської, І. Рогальської-Яблонської та ін.

Мета статті – розкрити сутність і зміст правового виховання і правової вихованості дітей старшого дошкільного віку та обґрунтувати педагогічні умови його реалізації в умовах закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Розвиток сучасного громадянського суспільства України не можливий без належного правового виховання та освіти громадян держави. Фундаментального значення в сучасній системі дошкільної освіти набула проблема формування основних засад правової вихованості й обізнаності в дітей дошкільного віку. Головною причиною її необхідності є підвищення вимог з боку державної влади щодо реалізації прав дітей у зв'язку з погіршенням економічного становища, мінімізації рівня здоров'я, приросту соціальної дезадаптації та збіднення культурної сфери життя. Тому трансформаційний розвиток правової культури дошкільників розглядається як складова частина національного виховання. Правове виховання міцно переплітається з усіма напрямками виховання – моральним, розумовим, фізичним, трудовим, естетичним. Їх можна визначити як «субправові», тобто такі, «що є дотичними до правового», «пов'язаними з правовим», оскільки всі вони всотуються у сферу правового виховання.

Дошкільний вік – унікальний період життя, коли закладається ядро особистісної культури дитини як осердя правової компетентності громадян України (Божович, 1968). Основи правової культури виникають саме в дитинстві, в моральних взаєминах у сім'ї, дитячому соціумі. За вказівкою ЮНЕСКО, правове виховання слід розпочинати на дошкільному рівні становлення особистості. На цьому етапі вже з'являється вчинковий прояв морально-право-

вих уявлень, виникають перші морально-правові роздуми й елементарна морально-етична аналітика, мотиваційна сфера із супідрядністю інтересів, котра зумовлена впливом соціального оточення. Таким чином, дитина старшого дошкільного віку вже здатна регулювати свою поведінку, виходячи з побутових та ігрових правил і норм (Дронжек, 2014: 47).

Щодо емоційно-оцінного ставлення, Н. Майор відзначає, що необхідно сформулювати в дошкільника уявлення про самого себе, про свої права і обов'язки, тому потрібно не лише знайомити його з цими знаннями, але й викликати оцінне ставлення до соціальних реалій, фактів, явищ, учити застосовувати отримані знання в різноманітних формах власної діяльності (Майор, 2010).

Аналіз досліджень вітчизняних науковців (Т. Доронової, Т. Поніманської, С. Федотової) дає можливість резюмувати, що правове виховання дітей старшого дошкільного віку – це цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість і поведінку дитини з метою формування в неї правової вихованості, тобто комплексної якості особистості, що характеризується наявністю і мірою сформованості у дошкільнят глибоких і стійких правових знань і переконань, емоційно-позитивного ставлення до них і відповідної правової поведінки.

Розуміння системи правового виховання залежить як від розуміння права (праворозуміння), так і від власне процесу правового виховання. Вплив розуміння сенсу виховання на розуміння його специфічного виду – правового виховання відображується також на основі компаративного аналізу двох стилів – авторитарного, що тлумачить виховання як дію ззовні, та гуманістичного, що пояснює його з точки зору явищ, які відбуваються у свідомості особистості. Найбільш перспективною для теорії і практики правового виховання є синтезована концепція стадіального розвитку особистості, якщо взяти до прикладу філософію освіти С. Гессена, котра органічно включає правове виховання в освітній процес, а також дискурсивно-комунікативний підхід, який дефінує правове виховання «як складну систему комунікативних відносин, спрямованих безпосередньо на відтворення правового суб'єкта й опосередковано – на відтворення правової системи в цілому» (Дитинство в Україні, 1998).

У контексті правового виховання старших дошкільників вважаємо слушними наукові пошуки Г. Задорожної, яка вважає «правове виховання основою формування в дітей культури громадянина, що містить усвідомлене ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою, закріплені в основних законодавчих актах, глибоку повагу до законів і правил людського співіснування, готовності дотримуватися і виконувати закріплені в них вимоги, брати активну участь в управлінні державними справами, боротьбі з порушенням законів і становить триєдину мету:

1. Формування уявлень про права і закони, підвищення їхньої правової грамотності, розуміння необхідності дотримання норм цих законів, що сприятиме розвитку почуття власної гідності, поваги до себе, своїх батьків, до інших людей, формуванню правильного «правового» спілкування з іншими дітьми, спроможності захистити себе з правової позиції;

2. Формування правової свідомості як сукупності правових уявлень, поглядів, переконань, почуттів, які визначають ставлення особистості до вимог законів і регулюють поведінку в конкретній правовій ситуації;

3. Формування правомірної поведінки, негативного ставлення до фактів правопорушень і злочинів, що дозволить дитині аналізувати власні вчинки і поведінку інших дітей і дорослих у контексті дотримання ними загальноприйнятих норм і правил, а також законодавчих вимог» (Задорожна, 2017: 14–15).

Зауважимо, що пошуки оптимального варіанту змісту правової освіти знайшли втілення «у формуванні життєдіяльних компетентностей дошкільників на засадах Базового компоненту дошкільної освіти (БКДО) у визначенні основ правової компетентності» (Піроженко, 2021). Варто наголосити, що ознайомлення з правами має здебільшого пропедевтичний зміст і готує дошкільника до закріплення демократичних цінностей і прав людини. У БКДО в освітній лінії «Особистість дитини» в контексті розвитку самосвідомості дитини конкретизовано, між іншим, результати правовиховної роботи з дітьми дошкільного віку – «орієнтується у своїх основних правах і обов'язках, усвідомлює їх значення та відмінності» (Піроженко, 2021).

В основу системи правового виховання дошкільників необхідно поставити «нероз-

дільну» програму морально-правового виховання, тобто у правовиховній роботі з дошкільниками дуже важливо поєднувати шляхи правового й морального виховання. Виділяти лише правові норми, не пов'язуючи їх з моральними, вважаємо недоцільним і хибним. Адже на практиці дитина не стикається з ситуаціями, які вимагають тільки юридичної оцінки, без звертання до моральних уявлень, поглядів, почуттів. У сім'ї, дошкільному закладі й тим більше з першого року навчання дитині доводиться стикатися з певними правилами поведінки, вибрати певне ставлення до них: бути чемною, чесною, справедливою, поважати старших, цінити працю інших, не ображати слабших тощо.

Отже, для дітей ці явища виступають і як моральні, і як правові, тому що вони ще не можуть розділити морально допустиме і законне. Ці поняття виступають як єдине ціле. З розвитком таких якостей, як чесність, справедливість, дисциплінованість тощо, у дітей формується і певне морально-правове ставлення до встановленого порядку вдома, у школі, на вулиці. У формуванні моральних стимулів і норм поведінки дитина усвідомлює свої права й обов'язки як члена родини, члена колективу в дошкільному закладі, крізь призму уявлень: бажаного і належного, припустимого і небажаного, можливого і забороненого. Дитина приходить до школи з визначеною свідомістю своїх звичок, потреб і обов'язків. Роботу закладу дошкільної освіти необхідно спрямовувати в трьох напрямках: освітньо-виховна робота з правової освіти дошкільників; підвищення рівня правової культури батьків; організаційно-методична робота з педагогами (Поніманська, 1993).

Для нашого дослідження ми розглянули педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про права людини, які вивчала С. Федотова. Так, учена вважає, що організацію правового виховання дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти необхідно спрямовувати шляхом забезпечення таких педагогічних умов: створення правового розвивального середовища в закладах дошкільної освіти; педагогічний супровід освітньо-виховної роботи з правової освіти дітей старшого дошкільного віку; просвітницька робота педагогів із формування правового світогляду батьків. Зупинимось більш детально на деяких із педагогічних умов.

Метою правового виховання є формування в юних громадян високої правової культури, яка складається передусім зі свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків, із глибокої поваги до законів і правил соціуму, готовності дотримуватися і сумлінно виконувати визначені вимоги, які виражають волю й інтереси народу. На нашу думку, визначену мету можна буде вважати досягнутою в разі, якщо діти знатимуть окремі основні принципи законодавства, які поширюються на них, і керуватимуться ними в житті, маючи переконаність в їх правильності й необхідності виконання. Це у свою чергу сприятиме зміцненню їхньої життєвої позиції та стимулюванню громадської активності.

Сьогодні педагог – головна особа, що проводить правовиховну роботу з дітьми і батьками. Від його кваліфікації, культури, фахових знань залежать збереження прав дитини в дошкільному закладі, а також захист її від жорстокого поводження в сім'ї або в будь-якому іншому суспільному середовищі. Тому педагог має бути зразком неухильного виконання норм і законів, а також своїх обов'язків щодо дітей та їхніх батьків. Будь-які слова будуть марними, якщо дитина не буде щоденно спостерігати правильну реакцію дорослого на все, що її оточує.

З метою реалізації зазначеної вище педагогічної умови та підвищення якості дошкільної освіти в галузі «Правоосвітня та правовиховна робота з дітьми старшого дошкільного віку» ми пропонуємо використання методу проєктів. Нами було розроблено проєкт на тему: «Правова освіта дитини». Мета проєкту – підвищення кваліфікаційного рівня вихователів, оновлення їхніх знань та формування у них практичних умінь щодо здійснення правової освіти старших дошкільників, сприяння їхній творчій самореалізації; вдосконалення освітньо-виховної роботи зі старшими дошкільниками з правового виховання, формування у них правового світогляду; активізація роботи педагогів з батьками щодо вирішення даної проблеми.

Упродовж реалізації проєкту реалізувалися такі заходи: теоретичний семінар на тему «Правило, право, обов'язок. Розвиток правової культури учасників освітньо-виховного процесу», проблемний семінар на тему «Формування у дошкільників етики міжнаціонального спілкування, толерантного ставлення до буття, культури, традицій, звичаїв інших народів, що

живуть в Україні», диспут на тему «Самозахист дитини в дитячому колективі», психологічний консиліум на тему «Взаємодія педагогів закладу із сім'ями вихованців, які опинилися у скрутних життєвих обставинах у зв'язку з подіями на сході України».

Оскільки одним із джерел знань, соціального досвіду і розвитку дитини є середовище перебування дитини, для цього необхідно створення осередків у групах, зміст яких би забезпечував активність дітей, відповідно до їхнього віку, в соціально-правовому полі. Так у кожній віковій групі необхідно створити куточки морально-правового спрямування. Вони мають бути обладнані зручними меблями та облаштовані іграшками, навчально-дидактичними посібниками, дитячою художньою літературою, українською державною символікою, зразками виробів декоративно-ужиткового мистецтва, дидактичним матеріалом з правового виховання, що відповідають віковим особливостям дітей та вимогам сьогодення. «Правова освіта дошкільнят передбачає знайомство юних громадян із конкретними та зрозумілими їм правами. Дітям доступні основні чотири групи прав:

- права на гідне існування, виживання, що включає право на життя і здоров'я, житло, їжу, ім'я, родину, турботу батьків, громадянство;
- права на розвиток, освіту, відпочинок і дозвілля;
- права на захист від приниження, насильства та експлуатації, а також особливі права дітей-інвалідів та сиріт;
- права на свободу слова, думки та діяльності» (Дронжек, 2014: 47).

Завдання формування у дошкільників правового виховання вперше зустрічаємо в програмі «Українське дошкільля», в якій передбачалось сприяти розумінню дітьми своїх прав, свобод та обов'язків, свідомому відповідальному ставленню до них, вчити поважати права інших людей. Формувати у дітей почуття гідності, впевненості в собі та своїх силах. Розширювати етичні уявлення про добродієність, справедливість, щирість. Дати дітям знання про добро, зло як протилежні категорії людського життя. Виховувати у дітей риси характеру, які відповідають загальнолюдським моральним цінностям: порядність, скромність, доброзичливість, чесність, самостійність, чуйність, почуття обов'язку. Формувати свідоме став-

лення до своїх обов'язків у закладі дошкільної освіти та в сім'ї. Виховувати почуття відповідальності за доручену справу. Дати дітям знання про культуру спілкування, формувати вміння правильно поводитися в колективі з однолітками та незнайомими людьми. Створити умови для набуття дошкільниками досвіду усвідомлених суспільних дій, правомірної поведінки і толерантного спілкування на основі поваги до прав інших людей (The Program for the Development of the Preschool Child, 2012). Завдання правового виховання дошкільників потребують «докорінного поліпшення через підвищення професійної підготовки вихователів закладів дошкільної освіти та шляхом приведення їх змісту, форм і методів у відповідність зі здобутками психолого-педагогічної науки» (Задорожна, 2017: 13).

Зміст правового виховання визначається особливостями права як регулятивного явища, що охоплює всі сфери життя людини. Провідне місце у змісті правового виховання займає Конституція України, основні положення якої реалізуються в інших законодавчих актах загального права (Ніколаєнко, 2010). Сучасні вимоги до змісту і методів навчання і виховання, що реалізуються в закладах дошкільної освіти, орієнтують педагогів дошкільних закладів на правове виховання дошкільнят, пропонуючи знайомити дітей старшого дошкільного віку з міжнародними правовими документами, що регулюють стосунки між людьми (Дронжек, 2014: 46).

У процесі правового виховання дітей в сучасному закладі дошкільної освіти можна систематично впроваджувати різноманітні організаційні форми і методи роботи. Наприклад, заняття, розроблені на основі Конвенції ООН «Про права дитини» і Декларації прав дитини, бесіди, читання художньої літератури, рольове програння правомірної поведінки в різних життєвих ситуаціях, консультації для дітей на теми: «Право на дружбу», «Символи України», «Про права дитини», «Я маю право на опіку батьками» (Дронжек, 2014, р. 48).

Для формування гуманної та законслухняної особистості на основі знання дітьми своїх прав та обов'язків з дітьми проводяться різноманітні правоосвітні та правовиховні заходи: заняття («Знай свої права, дитино!», «Ким я хочу бути?», «Ми – діти Світу», «Ми такі різні», «Чи потрібні правила?», «Хочу чи треба?» тощо); морально-етичні бесіди на правову тематику:

«Права дитини», «Наші обов'язки», «Що таке добро і зло?», «Кодекс доброти», «Я і моя сім'я»; конкурси малюнків «Моя сім'я», «Усі ми друзі», «Як чудово жити на світі». Темою етичної бесіди можуть бути прислів'я, приказки («Краще гірка правда, ніж солодка неправда», «Хто не працює – той не їсть» тощо) (Program for the development of a child of preschool age «I am in the World» (new edition, 2019).

Доцільним буде застосування ігрової діяльності, а саме дидактичних ігор: «Порівняй героїв казок», «Яке право порушено?», «Що не так?», «Що добре, а що погано», «Оціни вчинок», «Допоможи казковим героям»; інсценівок казок («Троє поросят», «Дюймовочка», «Снігова Королева» тощо); сюжетно-рольових ігор («Сім'я», «Дитячий садок», «Магазин», «Лікарня», «Поліція», «Пожежники»); словесних ігор («Вигадай правову кінцівку казки»).

У процесі формування правових почуттів, передусім у дітей старшого дошкільного віку, необхідно розкрити дітям їхній зміст: усвідомлене ставлення до своєї діяльності й оцінка її з погляду власної вимогливості; здатність до самоаналізу, самооцінки; вміння своєчасно і точно виконувати доручення, доводити справу до кінця; прояв ініціативи і самостійності в будь-якій діяльності; здатність передбачати наслідки своїх дій і вчинків, готовність визнати свою провину; емоційне переживання виконаного завдання; вміння дати оцінку власної поведінки, зайняти принципову позицію.

Отже, ми переконані, що ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з їхніми правами та обов'язками сприяє моральному становленню кожного вихованця, формуванню етичних уявлень, гуманних почуттів та взаємовідносин, допомагає прищепити повагу до інших людей. Знайомлячись із правами, діти навчаються зважати на думки та інтереси інших людей, захищати слабших, справедливо розв'язувати суперечки та конфлікти, адекватно оцінювати свої дії і вчинки.

Треба зауважити, що формування у дитини дошкільного віку свідомої безпечної поведінки та найпростіших правових знань базується на прикладах поведінки дорослих. Тому педагогам дошкільних закладів потрібно не лише враховувати це самим, а й особливу увагу приділяти роботі з батьками. Саме родина закладає підґрунтя вихованості, особлива

міцність якого пояснюється тим, що базується воно на любові між батьками й дітьми та теплих кровних взаємин. Поки що ми спостерігаємо, що в багатьох сім'ях основний педагогічний арсенал у ставленні до дітей складається лише із власного дитячого досвіду сучасних батьків. Далеко не завжди в сім'ях поважають права дитини, сприяють вихованню вільної, самостійної, відповідальної і демократично орієнтованої особистості. Тому нагальним завданням є започаткування своєрідного педагогічного всеобучу батьків. Головне у співпраці з кожною сім'єю – допомогти батькам зрозуміти і прийняти сучасні гуманістичні ідеї та орієнтири, які ґрунтуються на повазі до особистості дитини, турботі про її всебічний розвиток. Ігнорування суб'єктивного досвіду дитини призводить до виникнення проблем у вихованні та труднощів у навчанні. При цьому роботу з батьками потрібно спрямовувати на формування правового світогляду батьків та на активізацію їхньої уваги й підвищення інтересу до проблем захисту прав та гідності дітей. Родина і дошкільний заклад повинні гармонійно співпрацювати на основі взаємної поваги і підтримки, дотримання прав та виконання обов'язків обох партнерів як однодумців.

У просвітницькій роботі з батьками щодо правової освіти старших дошкільнят пропонуємо використовувати як традиційні, так й інтерактивні форми роботи, а це – проведення круглих столів, наприклад, «Проектування спільної діяльності педагогів і батьків щодо здійснення захисту прав та гідності дітей», психологічних тренінгів, як-то «Як слухати дитину?», рольових ігор на можливу тематику «Права батьків та дітей», практикумів «Стиль родинних відносин та емоційне самопочуття дитини»; нетрадиційні батьківські збори з елементами практикуму «Про здоров'я всерйоз»; диспут «Соціальний захист – міф чи реальність?» та лекторії з батьками з питань ознайомлення з положеннями Конвенції ООН про права дитини, із Законом України «Про охорону дитинства».

Отже, визначальна роль у вирішенні завдань правової освіти старших дошкільників у дитячих садочках залежить від вихователів, які мають бути зразком неухильного виконання норм і законів у державі, в якій вони живуть, а також своїх обов'язків щодо дітей та їхніх батьків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дошкільний період дитинства – вагомий етап усвідомлення системи правових еталонів (цінностей і сенсу життя, суспільно значущих нормативів і вимог). Правове виховання старших дошкільників – це виховання почуття обов'язку, справедливості, щирості, відповідальності, милосердя та інших чеснот, які здатні надати вищого сенсу справам та думкам людини. Освітній процес у закладах дошкільної освіти має чітку структуру та підпорядковується меті, завданням і законам дидактики, складником якої є правове виховання. У старших дошкільників правове виховання обов'язково має містити систему особистісних цінностей (розумових, моральних, культурних та ін.).

Усвідомлюючи актуальність вищезгаданої проблеми натеper, важливість забезпечення планомірної, системної роботи з питань правового виховання, вбачаємо вирішення цієї проблеми у встановленні тісної взаємодії з батьками вихованців та в домовленості з ними щодо єдності вимог, суголосності методів впливу та способів навчання та виховання дітей у дошкільному закладі й рідній домівці.

Резюмуючи, варто наголосити, що дорослі мають зробити все можливе для того, щоб діти України знали, розуміли та усвідомлювали свої права, відчували себе захищеними від насильства. Мали впевненість, що є право, чинні закони, які не тільки захищають, але й свідчать про необхідність участі дітей у процесі розбудови демократичного, цивілізованого, європейського суспільства, яке враховує інтереси і бажання кожного.

Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо в обґрунтуванні особливостей просвітницької роботи педагогів із формування правового світогляду батьків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / під ред. наук. керівництвом Т.О. Піроженко. Київ, 2021, 37 с.
2. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. Москва : Просвещение, 1968. 398 с.
3. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист: зб. доп. Київ : АТ видав. «Столиця», 1998. 245 с.
4. Дронжек Н.В. Особливості правового виховання дітей старшого дошкільного віку на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2014. II (16). Issue: 33. S. 46–48.
5. Задорожна Г. Правове виховання особистості дитини: поняття, сутність, особливості. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. № 4 (7). С. 12–17.
6. Майор Н.С., Чаварга О.Ю. Правове виховання дошкільників – обов’язкова умова формування життєвої компетентності особистості. URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-06-02-07-11-30/2010-06-02-07-12-06>
7. Ніколаєнко В.М. Правове виховання в ДНЗ. 3–6 роки. Харків : Вид. група «Онова», 2010. 206 с.
8. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1993. 111 с.
9. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» / О.І. Білан та ін. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 264 с.
10. Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» / О.П. Аксьонова та ін. ; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

REFERENCES:

1. Pirozhenko, T.O. (Eds.). (2021). *Bazoviy komponent doshkilnoyi osvity [The basic component of preschool education]*. Kyiv (in Ukrainian).
2. Bozhovich L.I. *Lichnost i ee formirovanie v detskom vozraste [Individual and his generation in childhood]*. Prosveschenie, 1968. 398 s. Moskow [in Russian].
3. *Ditinstvo v Ukrayini: prava, garantiyi, zahist: zb. Dop. [Childhood in Ukraine: rights, guarantee, protection: collection of documents]*. AT vidav. «Stolitsya», 1998. 245 s. Kyiv (in Ukrainian).
4. Dronzhek N.V. (2014) *Osoblyvosti pravovoho vykhovannya ditey starshoho doshkilnoho viku na suchasnomu etapi rozvytku doshkilnoyi osvity*. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, II(16), Issue: 33, 2014. S. 46-48.
5. Zadorozhna, N. (2017). *Personally oriented education: science-method*. *Pedahohichnyi chasopys Volyni*, 4 (7), S. 12–17 (in Ukrainian).
6. Major, N. S. (2010). *Legal education of preschool children – a prerequisite for the formation of the vital competence of the individual*. Retrieved from <http://zakinppo.org.ua/2010-06-02-07-11-30/2010-06-02-07-12-06>
7. Nikolaenko V.M. (2010). *Pravove vihovannya v DNZ. 3-6 roki [The legal education in preschool educational establishment (3-6 years old)]*. Harkiv: Vid. grupa «Osнова», 2010. 206 s. (in Ukrainian).
8. Ponimanska T.I. (1993). *Moralne vihovannya doshkilnikov: Navchalniy posibnik [The moral education of the preschoolers : teaching aid]*. Vischa shkola, 1993. 111 s. Kyiv (in Ukrainian).
9. *The Program for the Development of the Preschool Child «Ukrainian Preschool»* (2012). Ternopil: Mandrivets (in Ukrainian).
10. *Program for the development of a child of preschool age «I am in the World» (new edition)*. (2019). [Ed. O. L. Kononko]. Kyiv (in Ukrainian).